

DIE BESWERINGSREFREIN IN HOONGLIED 2:7, 3:5 en 8:4 – “MOENIE DIE LIEFDE RYPDRUK NIE” OF “STEUR ONS NIE IN ONS LIEFDE NIE”

H VIVIERS

ABSTRACT

The refrain of adjuration in Song of Songs 2:7, 3:5 and 8:4: “Don’t arouse young love prematurely” or “don’t interrupt our love”

The refrain of adjuration in Song of Songs 2:7, 3:5 and 8:4 has to date mainly been explained in two ways, viz. a warning against young love that is aroused prematurely (cf *Nuwe Afrikaanse Bybelvertaling*) or an earnest request not to disturb the two lovers in their lovemaking (e.g. *Good New Bible*). Lovemaking between man and woman occurs in every context which immediately precedes the refrain and in that of which the refrain is a part. The second explanation, the request not to be interrupted, would be much more applicable here than the moralising first explanation. The tenor of the book as a whole also seems to favour the second explanation, because the Song of Songs is not a moralising book!

Die besweringsrefrein in Hooglied 2:7, 3:5 en 8:4 en inderdaad die hele boek Hooglied het spitsvondige verklarings binne die allegoriese, tipologiese en kulties-mitiese verstaan¹⁾ daarvan. Hier word egter uitgegaan van die natuurlike uitleg²⁾ van Hooglied as hermeneutiese sleutel vir die verstaan daarvan.

Daar is 'n opvallende verskil in die vertolking van hierdie refrein deur twee baie populêre Bybelvertalings, naamlik *Die Nuwe Afrikaanse Bybelvertaling*³⁾ en die *Good News Bible*.⁴⁾ *Die Hebreeus in 2:7 en 3:5:*

*his^eba^ceti' et^ekem b^enōt j^erūsālām bis^ebā'ōt 'o b^eaj^ejōt
haśadēh 'im ta^cirū w^eim^te^cor^eru 'et ha'ah^abah cad šet^epaš*

en in 8:4:

*hiš^eba^ceti 'et^ekem b^enōt j^erūsālām mah^tta^cirū ūmah^te^cor^erū
'et ha'ah^abāh cad šet^epaš*

word soos volg vertaal deur *Die Nuwe Afrikaanse Bybelvertaling*:
2:7 en 3:5 – “Vroue van Jerusalem, ek smeeke julle en ek roep die ribbokke en die takbokke in die veld tot getuie: moenie die liefde wakker maak en aanvuur voor die tyd daarvoor ryp is nie.”

8:4 – “Ek smeeke julle vroue van Jerusalem, wat is dit dat julle die liefde

wakker maak en aanvuur voordat die tyd daarvoor ryp is?”

Die *Good News Bible* vertaal soos volg:

2:7 en 3:5 – “Promise me, women of Jerusalem; swear by the swift deer and the gazelles that you will not interrupt our love”.

8:4 – “Promise me, women of Jerusalem that you will not interrupt our love”.

Ons het hier dus duidelik met twee uiteenlopende verklarings te make. Die meeste moderne vertalings en parafrases sluit by een van die twee aan: (1) ’n Waarskuwing teen die kunsmatige rypdruk of aanwakker van die liefde, dit wil sê ’n moraliserende uitleg!⁵ (2) ’n Versoek om die twee bemindes nie in hul liefdespel te steur nie.⁶ Sommige onderskei ook ’n derde uitleg, naamlik ’n versoek om nie die man/vrou wakker te maak uit sy/haar slaap nie.⁷ Hierdie standpunt geniet egter min steun⁸ en word in hierdie ondersoek buite rekening gelaat.

Watter verklaring is die korrekte: standpunt 1 van *Die Nuwe Afrikaanse Bybelvertaling* of standpunt 2 van die *Good News Bible*? Gaan dit dus in die refrein om “moraliseer” of gewoon om “steur”? Albei kan nie korrek wees nie en ’n weldeurdagte keuse sal vir een van die twee standpunte gemaak moet word.

Die probleem van die korrekte verstaan van hierdie refrein hang ten nouste saam met die probleem van die korrekte verstaan of vertaling van die werkwoordstam *Cwr*. Hierdie stam kom, in die refrein, ook voor in Hooglied 4:16, 5:2 en 8:5. In al drie hierdie gevalle word *Cwr* vertaal met “word wakker” “wakker wees” en “wakker maak” met ’n baie duidelik erotiese bedoeling⁹ in 4:16 en 8:5. Aalders en ook Pope¹⁰ gaan dan juis uit van hierdie algemene betekenis (wat die meeste voorkom)¹¹ of sogenaamde *Grundbedeutung* van *Cwr* en beweer dat hierdie stam nooit iets anders kan beteken as “wakker word” “aanwakker” of “*prikkeling tot een actie*” nie. Hulle ken dus aan hierdie stam slegs een betekenismoontlikheid toe, ongeag verskillende kontekste waarin dit mag voorkom en dit dwing hulle eksegese in die rigting van standpunt 1. Louw¹² se kritiek teen hierdie benadering is reeds oorbekend waar hy en talle ander oortuigend aantoon dat die konteks waarin ’n woord voorkom, bepaal watter betekenis aan ’n woord geheg behoort te word. Ook in die geval van dubbelsinnigheid soos met *Cwr* hier in die refrein, sal die konteks die deurslag gee of “wakker word” of “steur” die korrekte vertaling moet wees. Verreweg die meeste prominente Ou-Testamentici op Hooglied vandag, maar ook van die ouer studies, maak inderdaad groot erns met die konteks waarin die refrein voorkom. Hulle onderskei ook die betekenismoontlikheid vir *Cwr*, naamlik “steur” of “pla”,¹³ om dan uiteindelik vir standpunt 2 te kies.

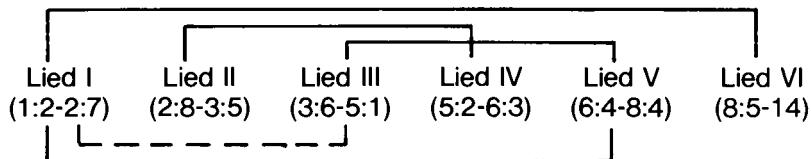
Hiermee is die probleem egter nie klinkklaar opgelos nie, want van

watter konteks word gepraat? Die meeste aanhangers van standpunt 2 voeg die refrein by die onmiddellik voorafgaande. Exum¹⁴⁾ daarenteen, groepeer die refrein telkens by die daaropvolgende gedeeltes, behalwe 3:5 wat volgens haar 'n *inclusio* vorm met 2:7. Krinetzki¹⁵⁾ weer, beskou die refrein as 'n skarnier wat na agter én na vore koppel. Vir die motivering van die plasing van die refrein word daar hoofsaaklik van inhoudskriteria gebruik gemaak. Inhoudskriteria alleen mag egter tot subjektiwiteit lei en daarom sal daar ook na formele kriteria (struktuur) gekyk moet word om te bepaal presies waar die refrein inpas. Alleen dan kan gekyk word of struktuur en inhoud mekaar ondersteun of dalk weerspreek.

'n Struktuurontleding¹⁶⁾ van Hooglied toon baie duidelik dat bogenoemde refrein telkens groepeer met dit wat die refrein voorafgaan. So maak 2:7 deel uit van die perikoop 2:4–7, 3:5 van perikoop 3:1–5 en 8:4 van perikoop 8:1–4. Die refrein sluit telkens elkeen van hierdie perikope af. Elke perikoop sluit op sy beurt drie groter blokke of liederegroepe af, waarop later weer teruggekom sal word. 2:7 verbind met 2:4–6 op grond van die eerste persoon enkelvoud (as suffiks, vnw en in die werkwoordsvorm) in sowel die *Stichwort* “liefde” in 2:4, 2:5 en 2:7 asook die “dogters (vroue) van Jerusalem” wat in 2:6 en 2:7 aangespreek word. 2:8 lei 'n nuwe perikoop en ook groter liedgroep in soos blyk uit die verandering van toneel met die voorafgaande. 3:5 verbind met 3:1–4, weer eens op grond van dieselfde subjek, naamlik die meisie (1e pers ekv – as suffiks en in die werkwoordsvorme) en weer eens die *Stichwort* “liefde, geliefde” in 3:1, 2, 3, 4 en 5. Die dogters in die besweringsrefrein en die wagers van die stad funksioneer albei as fiktiewe gespreksgenote van die meisie. 3:6, wat begin met “Wie is dit..”, lei weer duidelik 'n nuwe perikoop en nuwe liederegroep in, ook met 'n toneelverandering. 8:4 en 8:1–3 verbind ook op grond van die eerste persoon enkelvoud (as suffiks en in die werkwoordsvorme) in albei. Die “liefde” in die besweringsrefrein word in besondere beeldryke taal omskryf, veral in 8:2b. Die besweringsrefrein in 8:4 is korter as in 2:7 en 3:5 weens die weglating van “... by die ribbokke of takbokke van die veld”. Hoewel sommige manuskripte hier die langer vorm het is dit duidelik 'n poging tot harmoniëring met die vorige twee refreine.¹⁷⁾ Met presies dieselfde woorde, “Wie is dit..”, lei ook 8:5, net soos 3:6, 'n nuwe toneel in, en terselfdertyd ook die laaste groot liederegroep van Hooglied.

Wat die metrum van laasgenoemde drie perikope betref, trouens van die hele boek Hooglied, huiwer¹⁸⁾ geleerdes om hulle hand hieraan te waag. Daar kom dus nie veel hulp uit hierdie oord vir die bepaling van die struktuur nie. Nogtans is dit baie duidelik dat die besweringsrefrein tot dusver op grond van formele kriteria telkens met die voorafgaande verbind. Die funksie van 'n refrein is onder andere ook die van strukturering¹⁹⁾

soos die geval is met hierdie refrein in Hooglied. Nie alleen sluit dit die perikoop af waarin dit voorkom nie, maar sluit terselfdertyd ook groter blokke of liederegroepe af, te wete 1:2-2:7, 2:8-3:5 en 6:4-8:4. Skematies kan hierdie drie liederegroepe se plek in Hooglied as geheel soos volg voorgestel word:

Liedere I en VI vorm 'n paar, Liedere II en IV vorm 'n paar en so ook Liedere III en V. Daar is ook ooreenkoms (stippellyn) tussen I en III en I en V.²⁰ Die belangrikheid van die plasing van die refrein binne die regte konteks word ook indirek bevestig deur Exum wat tot 'n ander gevolgtrekking kom (standpunt 1) nadat sy die refrein ter wille van 'n bepaalde (gedwonge?) struktuur telkens in 'n ander konteks plaas.

Pas die refrein ook wat sy inhoudelike seggingskrag betref daar in waar dit struktureel inpas en indien wel, met watter betekenis, dié van standpunt 1 of standpunt 2? Dit is opvallend dat die refrein op al drie bogenoemde plekke voorafgegaan word deur byna presies dieselfde toneel, situasie of "setting", naamlik 'n kamertoneel. Die huis (ook paleis 1:1-4, 1:12-14), die wynhuis of feessaal (2:4-7), slaapkamer (3:1-5, 8:1-4) is telkens die plek van die liefde waar die twee bemindes in privaatheid mekaar se liefde kan geniet.²¹ By ander geleenthede is die liefdestoneel die oop veld of natuur, 'n tuin of 'n wingerd. En by elkeen van bogenoemde kamertonele is daar inderdaad sprake van die liefdespel. Die *Stichwort* "liefde" in 2:7 kom in 2:4-7 nog twee maal voor soos hierbo aangetoon en sinspeel baie duidelik op die liefdespel, liefdesverlange (begeerte), liefdesgenot.²² Die raaiselagtige "sy vaandel oor my was die liefde" in 2:4 (Nuwe Afrikaanse vertaling: "Hy straal van die liefde vir my") dui uit die konteks op die liefdespel. Dit word bevestig in 2:5 deur die meisie wat "siek" is van, verteer word deur, gek is van en ook gek is na liefde. Sy smag na nog meer liefde, daarom die begeerte na liefdeskos, rosyne en appels. En ook in die breër konteks 1:2-2:7 kom die liefde weer voor, met die klem op die begeerlikheid daarvan. In 1:2 en 4 word die man se liefde (vermoëns, bates) besing, "beter as wyn" daarom begeer ("het lief") ander vrouens hom (1:3,4). Hoewel nie eksplisiet by die naam ('*ah^abāh, dodim*) genoem nie, kom dit weer voor in 2:3 - die vrugte van die appelboom (man) wat soet is in die meisie se mond. Ook die omhelsings-

refrein in 2:6 (weer in 8:3) direk voor die besweringsrefrein, dui oonteen-seglik op fisiese vereniging en is volgens Keel²³⁾ die klassieke posisie vir die liefdesdaad in die antieke nabye-Ooste. Dit is dus duidelik watter “liefde” hier in die refrein besweer word. Sou ’n waarskuwing teen die liefde in terme van standpunt 1 gepas wees hier op die hoogtepunt van die liefde, naamlik die liefdespel? Die meisie wat in die besweringsrefrein aan die woord is (1 e pers ekv) is in die voorafgaande, voorwerp en ook subjek van die liefde (vgl weer vnwe 1 e pers ekv werkwoordsvorme en suffikse). Dit is veral die verhouding met die vriendinne (dogters of vroue van Jerusalem) wat in die besweringsrefrein aangespreek word, wat die bedoeling van die besweringsrefrein verhelder. Die perikoop 1:5–6, later ook 5:9 en 1:3,4 weerspieël jaloesie tussen die meisie en haar vriendinne. Hulle is vir haar kompetisie. Dit lyk dus meer logies om hulle in die besweringsrefrein te waarsku om nie in te meng nie (standpunt 2), eerder as om vir hulle goeie raad te gee in terme van standpunt 1. Ook die versoek wat die meisie rig tot die vriendinne in 2:5 om nog meer liefde, en dan direk daarna in 2:7 ’n waarskuwing teen die liefde, klink vreemd en ’n weerspreking van haarself. Daar is ook nêrens in 2:4–7 of in die groter liedergroep 1:2–2:7 ’n waarskuwing teen die liefde nie. 1:6–“my eie wingerd het ek nie opgepas nie” is nie ’n verlies van haar maagdelikheid om dan later in 2:7 daarteen te waarsku nie. In die konteks 1:5–6 dui dit bloot op die verwaarlosing van haar voorkoms. Daar is ook nêrens anders in Hooglied ’n aanduiding van losse verhoudings waarby sy betrokke sou wees nie.

Die *Stichwort* “liefde” in die besweringsrefrein in 8:4 kom nie woordeliks in die onmiddellike konteks 8:1–5 voor nie, maar wel as *dodi* (“my liefde”) in 7:13: “... daar sal ek jou my liefde gee” en is uit wat volg in 7:14, duidelik seksuele liefde. Daar is ook ’n sinspeling op die liefde met die noem van “liefdesappeltjies” (*hadudaa'im* – vir liefdesmedisyne gebruik). Net soos hierbo (1:2,4 en 2:3) word die liefde weer begeerlik uitgebeeld met wyn- en vrugtetemas (vgl veral 6:11, 7:2, 7–9, 13). In die onmiddellike konteks dui die drink van die kruiewyn en die granaatmos in 8:3 op niks anders nie as die liefdespel. Ook in hierdie kamertoneel, en reeds daarvoor, is die meisie voorwerp (1 e pers ekv suffikse), maar ook subjek van die liefde. Die omhelsingsrefrein in 8:3 dui hier, net soos in 2:6, op die liefdesvereniging en het ook ’n voorloper in die breëre konteks in 7:10: “Ek behoort aan die man wat ek liefhet en dit is na my dat hy smag”. Dit is dus duidelik dat ook die “liefde” wat hier in 8:4 besweer word, die fisiese liefde is tussen die man en vrou van Hooglied wat na al die *wasfs* (beskrywingsliedere) opbou²⁴⁾ tot ’n klimaks van liefde in die oop natuur (7:12–14) en liefde in die huis (8:1–4). ’n Waarskuwing teen die liefde deur die besweringsrefrein (standpunt 1) sou hier ’n *Fremdkörper* wees in die lig van die voorafgaande. Ook hier, soos in die vorige geval, kom daar geen waar-

skuwing teen die liefde voor in die onmiddellike of breëre konteks nie. Opvallend is die afwykende aanspreekvorm van die dogters van Jerusalem in die besweringsrefrein hier, wat die skaal eerder na standpunt 2 toe laat swaai. Die dubbele vraagwoorde *mah* ("Waarom, wat is dit..") benadruk (daarom twee maal) eerder die meisie se groeiende ongeduld, irritasie met die vriendinne waar hulle nou vir die derde keer aangespreek word om nie te steur nie, as wat sy hier waarsku teen die rypdruk van groen liefde. Iets hiervan mag moontlik ook teenwoordig wees in 7:1 b, waar *mah* ook in die aanspreek van die vriendinne gebruik word.

Hoe funksioneer die *Stichwort* "liefde" in 3:5 met betrekking tot die onmiddellike en breëre konteks? In die onmiddellike konteks 3:1-5 is daar 'n sinspeling op die troetelnaam van die man ("sielsbeminde" - ou Afrikaanse vertaling) in 3:1,2,3,4. Haar "soeke" na haar geliefde in 3:1 en 2 het 'n erotiese konnotasie. Dit word bevestig in 3:4 waar sy hom kry en hulle twee mekaar ook in liefde vind. Let op die stygende lyn in 3:4 - eers ontdek sy haar geliefde, dan gryp sy hom vas, wil hom nie laat los nie, totdat hy saam met haar in die plek van liefde, die moeder se slaapkamer is (vgl ook 8:1-2). 'n Subtiele verwysing na die liefde kom ook voor in 3:4 - "Sy (moeder) wat my gebaar het .." wat ook in 8:5 en volgens sommige ook in 8:2 voorkom. Swangerskap volg na liefde! Hierdie kamertoneel binne 'n droomsituasie vertel dus net soos die ander twee van die liefdespel. Maar ook die voorafgaande toneel (2:8-14, 15-17) weerspieël die "liefde" van die besweringsrefrein. Die ganse lenteskildering hier is 'n uitnodiging tot liefde. Burden²⁵⁾ merk tereg op: "Alles in die natuur is aan't paar, waarom nie ons ook nie?" Die noem van die tortelduif (2:12) is 'n subtiele verwysing na die liefde. Nie alleen is hy 'n trekvoël wat die lente aankondig nie, maar 'n liefdesvoël²⁶⁾ by uitnemendheid. 'n Duideliker verwysing na die liefde is 2:15 - "ons wingerde wat al bot" wat eintlik subtiel reeds voorspel is deur die blommende, bloeiende plantegroei. Ook die refrein in 2:16 wat herinner aan 6:3, 7:10 en ook die omhelsingsrefrein in 2:6 en 8:3, bevestig die liefdespel. Die vriendinne in die besweringsrefrein het 'n interessante parallel in die onmiddellike konteks, die wagte van die stad in 3:3. Ook hulle pla!²⁷⁾ Weliswaar nie in dieselfde sin as die vriendinne nie, maar lastig in hulle attenties jeens die weerlose meisie in die volgende droom (5:7). Ook in die breëre konteks in 2:15 kry ons weer plaers, hierdie keer die klein jakkalsies wat die twee se "wingerd wat al bot" wil binnedring. Binne die onmiddellike konteks (2:15-17) word hier verwys na kwajongens of dalk ander vryers wat die liefdespel wil versteur.²⁸⁾ Ook op hierdie klimaks in 2:8-17 is daar, net soos by die klimaks van 3:1-5, 'n waarskuwing om nie in te meng nie. Die onverantwoordelike rondbeweeg van die meisie snags in die stad, hoewel in 'n droom, op soek na haar geliefde en sy liefde, maak 'n beswering in terme van standpunt 1

onvanpas. Dan predik sy wat sy self nie doen nie.

Oor die funksionering van die besweringsrefrein in die geheelkonteks van die boek Hooglied, net enkele opmerkings. Die geheelkonteks pleit eerder vir standpunt 2 as 1. Hierdie man en meisie word nie slegs een vlees nie, maar is ook een van sin en gees: vergelyk hulle voortdurende ingestemdheid op mekaar. Hulle neem selfs die woorde uit mekaar se mond om mekaar te besing (vgl veral 1:15–2:3). Soos wat sy verteer word deur die liefde (2:5, 5:8), net so hy ook (6:12). Dit sou dus vreemd wees waar hy aanmoedig tot liefde (5:1), en sy demp die liefde, indien die refrein verstaan sou word volgens standpunt 1.

In 5:8 kom daar ook 'n beswering voor. Hoewel die bedoeling van hierdie beswering nie dieselfde as die van 2:7, 3:5 en 8:4 is nie, word daar tog 'n verwagting by die leser geskep, aangesien 5:8 met presies dieselfde woorde begin as die drie refreine: “Ek besweer julle dogters van Jerusalem..” Indien 2:7 en 3:5 geïnterpreteer word as waarskuwing teen die rypdruk van groen liefde, dan verwag die leser onwillekeurig ook iets van 'n waarskuwing in 5:8. 5:8 verkondig egter die teenoorgestelde, nie 'n vrees vir die liefde nie, maar 'n intense verlange daarna!

Daar kom nêrens in Hooglied 'n moraliserende toon voor nie. Op 1:6 wat moontlik so verstaan sou kon word, is reeds gewys. Ook 8:5–7, wat oënskynlik teen die liefde waarsku, is eerder 'n lofsang op die krag en kosbaarheid van die liefde. Hierdie perikoop (8:5–7) wat in die verlede as die hoogtepunt van Hooglied uitgewys en graag in moraliserende sin gebruik is, is waarskynlik so geïnterpreteer onder invloed van 'n foutiewe vertaling van 8:6b. “Liefde is ... 'n vlam van die Here”, wat dit die enigste plek in Hooglied maak waar die naam *Jahwe* voorkom. In aansluiting hierby kon die godsdienstige toon van die besweringsrefrein dalk ook 'n rol gespeel het om eerder vir 'n moraliserende uitleg van die refrein te kies. Met Burden²⁹ word akkoord gegaan wanneer hy sê: “Die hele Hooglied gee vir ons die paradokse van liefde in die wêreld: konflik wat hartstog vermeerder, pynlike skeiding wat die vreugde van hereniging verhoog, binding wat die individu die krag gee om alleen te staan wanneer nodig”, maar nêrens 'n moralisering in terme van standpunt 1 nie, of dat Hooglied se hoofboodskap sou handel oor die “konservering van maagdelikheid”⁽³⁰⁾ nie. Bevestig Burden³¹ dit dalk indirek as hy verder sê: “Dit is 'n boek uit die pen van 'n nie-teoloog, 'n skrywer wat die erns, die liefde tussen man en vrou, vanuit sy eie private en persoonlike perspektief weergee. Hoe dit die 'rooi pen' van 'n redigerende teoloog vrygespring het voordat dit in die Bybel opgeneem is, weet niemand nie”?

Is die waarskuwing teen die rypdruk van groen liefde dan heeltemal uitgedien vandag, 'n onwaarheid dalk? Beslis nie! Natuurlik is so 'n waarskuwing aktueel en tydig, juis vir vandag. Dit lyk net nie verantwoord om só

'n waarskuwing uit die besweringsrefrein of dan die hele boek Hooglied af te lei nie. Dan word die boodskap van Hooglied geweld aangedoen.

Uit bogenoemde ondersoek blyk dit dus duidelik dat standpunt 2 die mees aanvaarbare en korrekte is. Die meisie besweer (*Hif^Cil šb^C*) haar vriendinne by die verteenwoordigers van God hier op aarde, die wildsbokke van die veld wat aan die liefde herinner.³²⁾ Om die erns van haar versoek verder te onderstreep herhaal sy die stam *C^{wr}* ("steur, pla" binne die konteks) twee maal ('n *Hif^Cil* en 'n *Pô^Ciel*, lg 'n versterking van eg). Die twee bemindes moet dus in hulle liefdespel met rus gelaat word, totdat (*C^{ad}* plus še-partikel plus impf van *hps*) hulle liefdesgenot versadig is. 'n Moontlike vertaling van 2:7 en 3:5 sou die volgende kon wees: "Ek besweer julle vroue van Jerusalem by die ribbokke en die takbokke van die veld: moet asseblief nie ons liefdespel kom versteur totdat ons liefdesgenot versadig is nie". En van 8:4 die volgende: "Ek vra julle mooi, vroue van Jerusalem: wat is dit dat julie ons so steur op die hoogtepunt van ons liefde?"

Die *Good News Bible* se vertaling van die besweringsrefrein is dus te verkies bo dié van *Die Nuwe Afrikaanse Bybelvertaling*.

NOTAS

1. I H Eybers, *Gods Woord in Mensetaal. Deel III. Die ontstaan, inhoud en boodskap van die "Geskrifte" in die Hebreuse kánon*, Durban 1978, 114-119. Vgl veral die uitvoerige kommentaar van M H Pope, *Song of Songs, a new translation with introduction and commentary (AB7^C)*, New York 1977 en ook die meeste inleidings van die kommentare op Hooglied.
2. Met "*natuurlike verstaan*" word nie daarvan uitgegaan as sou alles in Hooglied werklik plaasgevind het nie. "*Natuurlike verstaan*" word bloot gekies omdat dit 'n tradisionele term en daarom bekend is. Soos hier aangewend is daar juis 'n besondere openheid vir die literêre waardering van Hooglied soos tereg bepleit word deur J J Burden, "Hooglied" in J J Burden & W S Prinsloo (reds), *Tweegesprek met God. Die literatuur van die Ou Testament. Deel 3*, Kaapstad 1987, 57-82.
3. *Die Bybel. Nuwe Vertaling*, Kaapstad 1983.
4. *Good News Bible. Today's English Version*, Fontana 1976.
5. Die Nuwe Afrikaanse Bybelvertaling (nota 3), sinspeel hier waarskynlik op die spontaaneit van die liefde volgens D S R du Toit, *Liefde beter as wyn. 'n Bybelkor-kursus vir groepbybelstudie oor Hooglied*, Wellington 1982, 17. Du Toit self interpreteer die refrein soos volg: "Moenie ons pla nie". Vergelyk ook *The Jerusalem Bible*, London 1966; *The New American Bible*, New Jersey 1970.
6. Vgl ook *Einheitsübersetzung der Heilige Schrift. Das Alte Testament*. Stuttgart 1980; *The Bible. Revised Standard Version*, London 1975.
7. *The Living Bible (British Edition)*, London & Eastbourne 1975; *Die Lewende Bybel*, Roodepoort 1982; *The New English Bible (The Old Testament)*, Oxford 1970.
8. Vgl onder andere die kritiek van M Falk, *Love Lyrics from the Bible. A Translation and literary study of the Song of Songs (Bible and Literature Series)*, Sheffield 1982, 116. Dit is opvallend dat die parafrases 'n voorliefde vir hierdie interpretasie het.

9. J C Exum, "A literary and structural analysis of the Song of Songs", *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 85(1) (1973), 51.
10. G C Aalders, *Het Hooglied (COT 19)*, Kampen 1952, 53; Pope, *aw*, 387.
11. J P Louw, *Semantiek van Nuwe Testamentiese Grieks*, Pretoria 1976, 43-44.
12. *Ibid.*, 42-51.
13. O Keel, *Deine Blicke sind Tauben. Zur Metaphorik des Hohen Liedes*, *Stuttgarter Bibelstudien* 114/115, Stuttgart 1984, 89 (nota 283) asook sy kommentaar *Das Hohelied*, *Zürcher Bibelkommentare*, Zürich 1986, 92-94; W Rudolph, *Das Buch Ruth. Das Hohe Lied. Die Klagelieder*, (KAT XVII 1-3), Gütersloh 1962, 131; Falk, *aw*, 116; G Krinetzki, *Kommentar zum Hohenlied. Bildsprache und Theologische Botschaft (BET 16)*, Frankfurt am Main/Bern 1981, 96-97; E Würthwein, *Die Fünf Meggiloth. Ruth. Das Hohelied. Esther. Der Prediger. Die Klagelieder (HAT 18)*, Tübingen 1969, 44; G Gerleman, *Ruth. Das Hohelied (BKAT XVIII)*, Neukirchen-Vluyn 1981, 117-120; vgl ook L Koehler en W Baumgartner se *Supplementum ad Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, Leiden 1958, 1153 waar "Aufstören" as betekenisoonlikheid vir ^cwr (Hif.) erken word, asook G J Botterweck, H Ringgren, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band V, Lieferung 9/10 (Spalten 1025-1208)*, Stuttgart/Berlin Köln Mainz 1986, 1184-1190. Vergelyk ook van die ouer studies op Hooglied: R Gordis, *The Song of Songs. A Study, modern translation and commentary*, New York 1954, 51, 81; H Ringgren & A Weiser, *Das Hohe Lied. Klagelieder. Das Buch Esther*, (ATD 16/2), Göttingen 1958, 11; J H Kroeze, *Die Hooglied*, Potchefstroom 1953, 60-2, 102; S Anema, *Het Hooglied. Proeve eener suiwere verklaring*, Kampen 1928, 33; M Jastrow (jr), *The Song of Songs. A Collection of love lyrics of ancient Palestine. A New Translation based on a revised text*, Philadelphia & London 1921, 169; C F Keel & F Delitzsch, *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Solomon*, (Commentary on the Old Testament, vol VI, vertaal uit Duits deur M G Easton), Grand Rapids, Michigan 1872, 45-47.
14. Exum, *aw*, 53-54, 74.
15. Krinetzki, *aw*, 96.
16. H Viviers, *Die struktuur en boodskap van Hooglied*, Ongepubliseerde BD-skripsie, Universiteit van Pretoria 1982, waarin 'n volledige uiteensetting gegee word van die struktuur van Hooglied. Genoemde studie kom in wese ooreen met die resultate van Exum, *aw*, 77, behalwe vir die plasing van die besweringsrefrein. Vgl ook die indringende struktuurontleding van S F C Ras, 'n *Struktuurontleding van Hooglied*, Ongepubliseerde MA-verhandeling, Universiteit van Pretoria 1981, 4,5,9,28,34 en 56 wat die verbinding van die refrein met die voorafgaande ondersteun.
17. Gerleman, *aw*, 208.
18. Aalders, *aw*, 18; Gerleman, *aw*, 117; Burden, *aw*, 63-64.
19. W G E Watson, *Classical Hebrew poetry. A guide to its techniques. (JSOT Supplement Series 26)*, Sheffield 1986, 295. Vgl ook Burden, *aw*, 61 wat daarop wys dat die refrein as "merkers" vir die verskillende dele van die boek dien. So ook Eybers, *aw*, 114.
20. Viviers, *aw*, 107; Exum, *aw*, 77; Burden, *aw*, 72. Vgl ook eersgenoemde twee studies vir 'n motivering vir die verbinding van liederegroepe in pare.
21. Burden, *aw*, 59; Falk, *aw*, 90.
22. Vgl Keel, *aw*, 1984, 89 (nota 281) vir 'n motivering waarom 'ah^abah met "Liebes-genuß" vertaal kan word.
23. *Ibid.*, 173 het 'n kunstenaarsvoorstelling hiervan en ook sy kommentaar, *aw*, 1986.
24. Met opbou word wel 'n stygende lyn bedoel, maar nie asof Hooglied of sy onderdele

as 'n drama verstaan moet word nie. Vergelyk Eybers, *aw*, 116–117 se kritiek teen die dramahipotese.

25. Burden, *aw*, 60.
26. Pope, *aw*, 399–400 en ook Kritetzki, *aw*, 180.
27. Burden, *aw*, 59.
28. Rudolph, *aw*, 135; Krinetzki, *aw*, 106–109; Würthwein, *aw*, 46; Gerleman, *aw*, 126–129.
29. Burden, *aw*, 60.
30. Ras, *aw*, 62,67 se vermoede dat Hooglied vanweë sy literêre verwantskap met Spreuke 1–9, ook moontlik Spreuke 1–9 se boodskap kan weerspieël is ongegrond. Spreuke se boodskap word dan in Hooglied ingedra. Volgens genoemde skrywer sentreer Hooglied se boodskap rondom 2:15 “Vang die klein jakkalsies” in samehang met “Ons het 'n klein sussie“(8:8), wat hy dan interpreteer as 'n verantwoordelikheid vir die behoud van die maagdelikheid. 2:15 het binne sy konteks egter die bedoeling van die beweringsrefrein om nie gepla te word nie (vgl weer die kommentare in nota 13). Ook die “oppas van die klein sussie” in perikoop 8:8–10 gaan juis nie oor die behoud van maagdelikheid nie, soos duidelik blyk uit die meisie se reaksie in 8:10.
31. Burden, *aw*, 80.
32. Keel, *aw*, 1986, 92-94 weerlê hier die standpunt van Gordis, *aw*, 26-30, en die meeste kommentatore wat 'n klankspel sien tussen *biš^ēbā'ot'o be'aj^ēiōt hasādēh* (“... by die ribbokke of takbokke van die veld”(en *be'lohei š^ēbā'ōt* “God van die leërskare”) en *b^ēāl šaddai* (“God Almagtig”). Ribbokke en takbokke sou dan geld as eufemismes of byname vir die Godsdname én word gebruik uit respek om die Godsdnaam te vermy. Keel wys daarop dat ons nêrens in die Ou Testament sulke “byname” vir God kry nie. Die wildsbokke is volgens hom God se “*Repräsentantinnen*” en “*liebespotenten Geschöpfen der Wildnis*” soos ook by ander oud-Oosterse godsdienste. Om by die wildsbokke te sweer as God se verteenwoordigers, word Politeïsme vermy (vgl Jer 5:7, 12:16), maar tog 'n “*sakrale aura*” behou om die erns van die beswering te benadruk.